

Ковальчук В.А. Освітньо-виховна система сучасної школи // Креативна педагогіка. Наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця, 2015. – Вип. 10. – С. 88-93.

УДК 377.1

Ковальчук В.А.,
*кандидат педагогічних наук, докторант кафедри педагогіки
Житомирського державного університету
імені Івана Франка, м. Житомир*

ОСВІТНЬО-ВИХОВНА СИСТЕМА СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються особливості освітньо-виховних систем загальноосвітніх закладів; виділені закономірності їх функціонування в сучасних умовах.

Ключові слова: педагогічна система, освітньо-виховна система.

The article reviews the features of educational systems in general educational institutions; color patterns of functioning in modern terms. The article gives the analysis of theoretical basics upon the definition of educational system, defines the author's view on the problem of educational system's definition. The analysis of different scientific approaches in the interpretation of the nature and structure of the educational system gives every reason to believe that there is a common understanding of this phenomenon as a particular set of interrelated human, logistical, informational, legal and other components of the educational process and educational outcomes .

Keywords: educational system, educative system.

Аналіз різних наукових підходів у тлумаченні сутності і структури педагогічної системи дає підстави стверджувати, що спільним є розуміння цього явища як сукупності особливо пов'язаних між собою людських, матеріально-технічних, інформаційних, нормативно-правових та інших компонентів навчально-виховного процесу і результатів освіти.

Як зазначають науковці Ю. О. Грицай, Я. І. Журецький школа, як система, складається із сукупності підсистем і володіє внутрішньою упорядкованістю [1, с.21]. З позицій управління школою вчені виділяють навчально-виховну підсистему школи: зовнішні зв'язки школи, навчальна робота, позаурочна освітньо-виховна робота.

Кожному із указаних елементів не притаманна властивість навчально-виховної системи в цілому, тільки їх взаємозв'язок та взаємодія породжують інтегровані педагогічні можливості цілеспрямованого впливу на школяра. Тісний зв'язок із середовищем, який визначає зміст, методи навчально-виховного процесу, індивідуалізує напрямки, систему роботи.

Вітчизняними науковцями проводиться значна науково-дослідницька

робота у напрямку розробки концепції сучасної моделі школи майбутнього. Зібраний достатній науково-методичний матеріал з означеного напрямку роботи. Одним із прикладів можна назвати наукові розробки групи дослідників Інституту педагогіки АПН України [9].

Ними розроблена інваріантна модель школи майбутнього [9, с.44], яка включає: *концептуальний компонент* (систематизовано концепцію і програму розвитку, проекти і плани розвитку школи); *управлінський компонент* (система прийняття і втілення стратегічних й тактичних рішень, які забезпечують оптимальне функціонування та цілеспрямований розвиток закладу, носить державно-громадський характер); *організаційний компонент* (структура навчального закладу, його функції та структурні підрозділи, які визначають і характеризують тип та модель школи); *освітній компонент* (освітня програма, навчальні плани та плани виховної роботи, навчальні програми, профільні та елективні курси, колективну творчу діяльність, позакласну і позашкільну роботу); *компонент соціального партнерства* (співпраця з державними, приватними, комерційними, громадськими організаціями, представниками батьківського активу та громадськості); *ресурсний компонент* (людські, технологічні, матеріально-технічні та фінансові ресурси). Ефективність розробки і впровадження варіативної моделі «Школи майбутнього» повинна визначатися на основі проведених процедур оцінювання [9, с. 96]. Науковці пропонують до їх складу включати контроль, оцінку, експертизу та моніторинг на всіх етапах розробки і впровадження моделі.

На основі вищезазначеного можемо стверджувати, що такий підхід до проблеми реформування школи як важливого і, в деякій мірі, основного соціального інституту у становленні і розвитку підростаючого покоління відображає основні сучасні тенденції у національній системі освіти і виховання. Адже зміст модернізації включає: концептуальність, альтернативність, варіативність, гуманістичний аспект, інформатизацію програмно-методичного і технологічного забезпечення. Все це вимагає удосконалення системи професійної кваліфікації і психолого-педагогічної підготовленості педагогів. Модель школи і образ її випускника – є важливими орієнтирами для проектування всієї системи підготовки педагогічних працівників. Як зазначає американський науковець Г. Річардсон, людиноцентрична школа дуже відрізняється від звичайних шкіл: в ній панують інші відносини, інші методики і інший спосіб сприйняття і взаємодії з дітьми, в ній передбачається розвиток усвідомлення ролі викладання. Для всього цього необхідний час, який часто вимірюється роками [6, с. 187]

Отже, школа однотипна за будовою, завжди рідкісна у своєму внутрішньому змісті, тобто має свої специфічні аспекти, визначені впливом середовища, суб'єктами (учні, вчителі, батьки). Ці особливості якраз і відображають сутнісну характеристику освітньо-виховної системи кожної школи.

Для перевірки істинності у виділенні особливостей розробки моделей освітньо-виховних систем загальноосвітніх закладів звернемося до зарубіжного досвіду. Так, у дисертаційному дослідженні М. О. Желуденко

«Цінності освіти і виховання у педагогічних системах Німеччини і України» розглядаються особливості створення та функціонування педагогічних систем навчальних закладів цих країн [2]. Дослідниця на основі аналізу навчальних програм основної школи виділила провідні загальнолюдські (універсальні) цінності, які стали ядром педагогічних систем загальноосвітніх шкіл різних регіонів Німеччини. Серед основних вона виділила: відповідальність (Баден-Вюрттемберг), довіра, самостійність та індивідуалізм (Гамбург), людяність та толерантність (Нижня Саксонія); відповідальність у приватному, культурному, політичному та соціальному житті, критично-конструктивний саморозвиток, самоаналіз, аналіз цінностей і норм (Північний Рейн-Вестфалія); розвиток індивідуальних здібностей та інтересів, виховання свободи та толерантності у релігійному та суспільному житті (Саксонія); розвиток продуктивного та креативного мислення, соціальна активність, толерантність до інших народів (Саксонія-Ангальт); самостійність (Шлезвіг-Голштейнія); свобода, толерантність, відповідальне ставлення до навколишнього середовища та людей (Тюрингія) [2, с.126-127]. Цей приклад підтверджує положення про варіативність як основну характеристику у створенні моделі освітньо-виховної системи як виду педагогічної системи загальноосвітнього закладу (у нашому випадку шкіл), яка відображає регіональні, соціальні, національні, етнічні, культурні та ін. особливості конкретного навчального закладу.

Педагогічна система це цілісний організм, якому притаманні процеси становлення, рух, розвиток, занепад та ін.. Це можна виразити у відповідних законах і закономірностях [7].

Враховуючи це положення у нашому дослідженні ми спробуємо виділити і охарактеризувати закономірності освітньо-виховної системи як виду педагогічної системи (її модифікації), спираючись на сучасні науково-педагогічні розробки.

Перша закономірність – *кожна освітньо-виховна система має провідну внутрішню мету, в якій виражаються причинно-наслідкові зв'язки, що визначають напрямок розвитку і забезпечують цілісність, стійкість елементів і структури.* Такою метою виступає концептуальна модель розвитку навчального закладу, основою якої є системо утворюючий фактор – діяльність, модель випускника і т.п. Ця закономірність відображає соціально-педагогічний рівень управління і керівництва освітньо-виховною системою навчального закладу.

Останні десятиліття показали, що процеси реформування шкільної освіти відображають дію цієї закономірності: від поодиноких прикладів організації освітньо-виховних систем на основі виділення програми або концепції розвитку з поступовим поширенням і набуттям масовості. Так, наприклад, створення концепції удосконалення національної школи як основоположного закладу становлення особистості у різні роки: Школа розвитку (1992), Школа мислення (1993), Школа розуміння (1994), Школа віри (1995), Школа здібностей (1996), Школа духовності (1997), Школа життєвої само творчості (1997)[3;5]. В останнє десятиліття ця проблема знайшла відображення в основних стратегічних завданнях вітчизняних науковців,

практиків, і державних структур із залученням громадськості та органів місцевого самоврядування. Так, зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2007 №1071 (1071-2007-п) було затверджено Концепцію державної цільової соціальної програми «Школа майбутнього» на 2007-2010 рр. Мета якої: розроблення варіативних й альтернативних моделей освітнього середовища, що враховуватимуть інноваційний характер освіти й будуть відповідати запитам особистості, потребам соціально орієнтованої ринкової економіки, потребам інтеграції національної системи освіти в європейський і світовий освітні простори; створення в Автономній Республіці Крим, Донецькій, Кіровоградській, Тернопільській, Херсонській областях та в місті Києві сучасних за технологічним рівнем, навчально-методичним та інформаційним забезпеченням, кадровим потенціалом загальноосвітніх навчальних закладів як осередків інноваційних освітніх територій. Розроблення та апробація демократично спрямованих механізмів управління, оптимізації, прогнозування освітніх процесів; перехід від фінансування до економіки освіти [8,с.11-17].

Вартим уваги є досвід розв'язання подібних проблем російськими науковцями і педагогами-практиками. Для прикладу можна назвати прийняття на федеральному рівні програму «Національна освітня ініціатива «Наша нова школа», яка була затверджена 4.02.2010 року [4]. Зокрема, у цій програмі обґрунтовуються необхідність і основні кроки оновлення сучасної школи. Зазначається, що головним завданням оновленої школи повинно бути розкриття здібностей кожного учня, виховання порядної і патріотичної людини, особистості, готової до життя у високотехнологічному світі. Шкільна освіта повинна будуватися так, щоб випускники могли самостійно ставити і досягати серйозних цілей, вміло реагувати на різні життєві ситуації.

Отже, вимоги часу ставлять на сучасному етапі перед кожним педагогічним колективом загальноосвітнього закладу завдання розробляти свою унікальну модель освітньо-виховної системи і впроваджувати її для досягнення основної мети – створення умов для розвитку підростаючої особистості.

Друга закономірність – *всі компоненти знаходяться в такій нерозривній єдності, що коли посилюється чи послаблюється один із них, то це суттєво відображається на освітньо-виховній системі в цілому*. Зазначимо, що ця закономірність характеризує базову основу існування системи як такої і відображає організаційно-педагогічний рівень управління. На цей процес впливають різноманітні фактори, але незмінними є особливості школи як навчального закладу, які детермінують процеси управління і керівництва, створення конкретної освітньо-виховної системи. Серед найбільш значимих вчені виділяють:

- 1) керівництво школи управляє діяльністю вчителів та учнів, які також є активними учасниками педагогічного процесу та суттєво впливають на його організацію, протікання та результати;

2) багаторівневність цілей управління в школі: від глобальних цілей навчально-виховного процесу до конкретної мети навчання і виховання кожного учня;

3) успіх функціонування сучасної школи, як складного організму визначається якістю організації урочної та позаурочної діяльності, діями учнівського, батьківського і педагогічного колективу, рівнем їх взаємодії, рівнем матеріально-технічної бази школи;

4) навчально-виховний процес організовується протягом цілого дня і вимагає раціональної організації у часі й просторі (рівномірно, ритмічно, з відповідною працездатністю вчителів та учнів, без шкідливого впливу на їх здоров'я);

5) школа як складний організм тісно пов'язана з іншими соціальними інститутами виховання (освітніми, суспільними організаціями та закладами). Необхідна їх координація та регулювання діяльності з метою досягнення максимально можливих результатів навчання і виховання підростаючого покоління [1,с.9].

Третя закономірність – *освітньо-виховна система є відкритою і її функціонування і розвиток неможливі без впливу різнорівневого соціального середовища (мікро, макро)*. Ця закономірність пояснює особливості професійної діяльності вчителів, дорослих у взаємодії і співпраці з учнями, спрямованої на розвиток і корекцію відносин у дитячому колективі, сприянні саморозвитку кожного учня, що характеризує психолого-педагогічний рівень керівництва і управління в системі.

Визначені закономірності виражаються через сукупність принципів, що характеризують освітньо-виховну систему як відкриту, соціальну, динамічну систему в цілому. Серед основних можна виділити: принцип зворотного зв'язку, адаптації до умов оточуючого середовища, самоуправління і самоорганізації, варіативності та ін.

Принцип зворотного зв'язку передбачає постійний контроль і оцінку відповідності створеної моделі освітньо-виховної системи вимогам чинної нормативно-правової бази у системі освіти і виховання, меті і завданням національного виховання, запитам педагогічної практики, потребам педагогічного, учнівського та батьківського колективів; встановлення і оцінку реальних здобутків і прорахунків практичної реалізації моделі, результативність її функціонування.

Принцип адаптації освітньо-виховної системи до умов оточуючого середовища реалізується через вибір і створення ідеальної моделі освітньо-виховної системи з відсутністю значних внутрішніх суперечностей, з урахуванням особливостей освітнього середовища на мікро і макро рівнях, забезпечення ефективності її функціонування та можливості оперативного і конструктивного коригування відповідно до реальних соціально-економічних умов освітньої діяльності школи, які постійно змінюються

Принцип самоуправління і самоорганізації освітньо-виховної системи пояснюється сутнісною характеристикою цього явища, яка відтворює певні динамічні характеристики, тобто особливості функціонування, поведінку і

взаємодію частин системи. Як наголошує Л. Ф. Спірін, педагогічна система – «само розвиваюча система і являє собою унікальну єдність матеріальної (фізичної) і нематеріальної (духовної) сутностей» [7, с. 1]. Відповідно для функціонування освітньо-виховної системи необхідна наявність структурних і функціональних компонентів, а також постійний зв'язок і взаємозв'язок між ними у вигляді управління та керівництва, співробітництва. В кожній освітньо-виховній системі існують протиріччя між потребами суспільства і наявними можливостями їх реалізації; протиріччя між функціями системи і різносторонніми потребами та інтересами само розвиваючих особистостей (педагогів, учнів, батьків, представників громадськості). У процесі вирішенні цих протиріч і відбувається саморозвиток і самоорганізація освітньо-виховної системи.

Принцип варіативності передбачає тенденції до зміни досягнутого для його доцільного покращення та вдосконалення, це характеризує і різноманітність і своєрідність структури кожної освітньо-виховної системи (горизонтальний рівень) і різноманітність умов її існування відповідно особливостей навчального закладу, його специфіки, освітніх та регіональних характеристик (вертикальний рівень). Відповідно кожний навчальний заклад намагається створити освітньо-виховну систему керуючись положенням варіативності з метою досягнення загальної мети – формування і розвиток повноцінної різносторонньої гармонійно розвиненої особистості. Всі виділені принципи взаємопов'язані між собою і доповнюють один одного.

Як вже зазначалося, загальноосвітній заклад є складною динамічною системою, в якій виділяються три головних взаємопов'язані аспекти: структурний (передбачає наявність необхідних складових освітньо-виховної системи закладу, що характеризує її цілісність, єдність), функціональний (забезпечує взаємодію різних підсистем, які складають єдине ціле, особливості зв'язків й функціонування) та інформаційний (реалізує можливості системи, її розвиток; взаємодію з оточуючим середовищем). Ці аспекти взаємопов'язані і взаємозалежні. Їх реалізація безпосередньо залежить від розуміння педагогічним колективом і колективом батьків значимості основної мети формування особистості школяра і важливості її реалізації в умовах конкретного навчального закладу. Багато в чому успішність досягнення поставленої мети залежить від єдності адміністративного, педагогічного, сімейного і громадського впливу. Прозорість, активність, творчість, громадянська позиція, координація та гармонізація впливів – ось неповний перелік необхідних принципів, які забезпечують ефективну співпрацю різних структур освітньо-виховної системи. Для успішного функціонування необхідна також підтримка з боку науково-методичних органів системи освіти, центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій у сфері розвитку та підтримки освіти у регіонах.

Отже, аналіз сутності та закономірностей функціонування освітньо-виховних систем необхідне для розширення науково-методичної обізнаності педагога у керівництві, оптимізації та перетворенні своєї професійної

діяльності, допоможе йому у формуванні компетентності знаходити оптимальні, педагогічно доцільні варіанти вирішення практичних проблем в умовах конкретного навчально-виховного закладу.

Література

1. Грицай Ю. О., Журецький Я. І. Теорія і практика управління сучасною школою. Навч.-метод. посібник. – Миколаїв: МДПУ, 2002. – 256 с.
2. Желуденко М. О. Цінності освіти і виховання у педагогічних системах Німеччини і України: дис... канд. пед. наук: 13.00.01 /Желуденко Марина Олександрівна. – К., 2006.
3. Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод. посібник: У 2 ч. / Ред. рада: В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков та ін. – К., 1997. – Ч.2.
4. Национальная образовательная инициатива «Наша новая школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://минобрнауки.рф/документы/1450>
5. Приходченко К. І. Педагогічні основи формування творчого середовища в загальноосвітніх навчальних закладах гуманітарного профілю: дис... д-ра пед. наук: 13.00.07 / Приходченко Катерина Іллівна. –Донецьк, 2008. – 611 с.
6. Ричардсон Гарри Образование для свободы. Проект школы человекоцентрированного направления. /Пер. с англ. И.Иванова, П.Петрова – М.: Издат. центр Рос.гос. гум. ун-та, 1997. – 211 с.
7. Спирин Л.Ф. Сущность педагогических систем: к теории и методологии вопроса /Л.Ф. Сирин – [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://vestnik.yspu.org/releases/novosti_i_problemy/6_2/.
8. Школа майбутнього / упор. Н. Л. Мурашко. – К.: Шк. світ, 2011. – 128. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
9. Школа майбутнього як інноваційний заклад освіти: Наук.-метод.посіб./ Мадзігон В. М., Ващенко Л. М., Даниленко Л. І. та ін., за ред. д.пед.н, проф.. В. М. Мадзігона. – К., 2010. – 144 с.